

ՄԱՐՏԻՆ ԳԻՆԱՎՅԱՆ

Խաչատուր Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ
Բան. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր
Էլիաստե martingilavyan@mail.ru

ՄՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՐԳԱՍԱՎՈՐ ՈՒՂԻ

Ներածություն

Սուրեն Այվազյանը նորագույն շրջանի հա գրականության ճանաչված, սակայն զարմանալիորեն ըստ արժանվույն չգնահատված գրողներից մեկն է, ով թողել է գրական հարուստ ժառանգություն՝ պատմվածքներ, արձակ բանաստեղծություններ, վիպակներ, վեպեր: Նա գրականություն բերեց հայրենի բնաշխարհի՝ Զանգեզուրի անկրկնելի գույները իր ծննդավայրի՝ պատմական Խնձորեսկի՝ արմատներով հայրենի եզերքին կապված, արժանապատվության բարձր զգացումով օժտված մարդկանց՝ ժամանակատարածական տարբեր հարթություններում ներկայացնելով նրանց ուրախության ու տխրության պահերով, մտահոգություններով ու տագնապներով, նաև՝ սպասումներով:

Ս. Այվազյանը լայն ճանաչման հասավ իր պատմվածքներով և «Ճակատագիրն հայոց» ու «Խնձորեսկ» վեպերով: Նրա պատմվածքներից շատերը պարզապես գլուխգործոցներ են՝ իրենց հոգեբանական նուրբ ներթափանցումներով, քնարականի ու պատմողականի մեծ վարպետությամբ կատարված համադրություններով, լեզվավորձական առանձնահատկություններով: Եվ պատահական չէ, որ նա բնութագրվում է որպես փոքր արձակի մեծ վարպետ:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. պատմվածք, վիպակ, վեպ, Խնձորեսկ, ուրույն աշխարհ, անկրկնելի գույներ, ինքնատիպ պատում:

Մեթոդաբանությունը

Կիրառել ենք գեղարվեստական գրականության արժևորման մի շարք մեթոդներ՝ վերլուծական, քննական, կենսագրական, համեմատական, համադրական:

***

Ցավալի մի իրողություն աստիճանաբար փոխվում է օրինաչափության. մոռացության են մատնվում անցյալի մշակութային արժեքները, նորահայտ «գրագետներից» ումանք, ինչպես Պ. Սևակը կասեր, իրենց դնում են «թաց սպունգը ձեռքն առած» աշակերտի, իսկ

պատմությունը, նախորդների ժառանգությունը՝ «սև գրատախտակի» տեղ ու մի վայրկյանում ջնջում «եղած-չեղածը»: Ոչ հեռու անցյալում մենք երախտագիտությամբ էինք հիշում մեր մեծերին, հիշողության մեջ պահում նրանց ժառանգությունը, սերուղներին ավանդում նրանց պատգամները: Համատարած առուծախի ու առուփախի մեր օրերում ամեն ինչ փոխվել է, ամեն ինչ պատվել է անտարբերության ու մոռացության ծանր շղարշով, ու մեր ժողովրդի արժանավոր զավակներին այժմ միայն (և այն էլ՝ մասնագիտական նեղ շրջանակներում, և այն էլ՝ ոչ բոլորին) հիշում ենք հոբելյանից հոբելյան,, առիթից առիթ...

1915թ. հունվարին լրացավ անվանի արձակագիր Սուրեն Այվազյանի ծննդյան 100-ամյակը, ու ոչ մի արձագանք չեղավ, ոչ մի լուրջ միջոցառում, եթե հաշվի չառնենք անվանի արձակագրին նվիրված «Սյունյաց երկիր» թերթի հոբելյանական թողարկումը:

Իսկ Սուրեն Այվազյանը միայն դրան չէր արժանի...¹

Սուրեն Այվազյանը ծնվել է ու մանկության տարիներին անցկացրել է Սյունյաց աշխարհի գեղատեսիլ անկյուններից մեկում՝ պատմական Խնձորեսկ գյուղում, որը հայտնի է իր անվանի զավակներով՝ գրողներ, կոմպոզիտորներ, արվեստի ու մշակույթի հանրաճանաչ գործիչներ, պատերազմի ու աշխատանքի հերոսներ: Կյանքի ու գրական գործունեության դժվարին ճանապարհ է անցել անվանի արձակագիրը՝ գրականությունը բերելով մի ուրույն աշխարհ՝ իր անկրկնելի գույներով ու երանգներով, հայրենի եզերքին արմատներով կապված իր զավակներով, որոնք էլ դարձան գրողի պատմվածքների, «Տուր ձեռքդ, կյանք», «Բարի առավոտ», «Խնձորեսկ», «Կա ու հետմահու կյանք», «Ասուր, հե յ, Ասուր» և ուրիշ վիպակների ու վեպերի հերոսներ:

Ս. Այվազյանի բոլոր ստեղծագործությունների ավագանը հայրենի գյուղն է, որի բարձունքներից էլ նա տեսել և ճանաչել՝ աշխարհը. «Ես ամբողջ աշխարհն եմ սիրում: Նվիրական ու հարազատ է ինձ համարը Տագորի Բենգալիան: Երագում շրջում եմ Շիրազի վարդաստաններում, ուր Հաֆիզն իր գագելներն է հյուսել՝ տալով առիթների երգի թովիչն ու վարդերի բույրը: Գյոթեի երկրից սրով են եկել իմ դեմ, ես իմ արյունով եմ պաշտպանել նրա երգը: Ինձ հարազատ է ամբողջ աշխարհը: Բայց թե

---

¹ Տպագրվում է հոդվածի վերամշակված ու լրացված տարբերակը: Համառոտ տարբերակը «Փոքր արձակի մեծ վարպետը» վերնագրով, տպագրվել է «Գրական թերթի» 2015թ. հուլիսի 5-ի (թ. 24) համարում:

մեռնեմ էլ Բոհեմիայի անտառներում, ինձ կթաղեք Ջանգեզուրում»²: Ծննդավայրի մարդիկ, նրա անկրկնելի գույներն ու բույրերը ոգևորության ու ներշնչանքի մշտաբուխ աղբյուր են եղել Ս. Այվազյանի համար: Խնձորեսկի բնության մեջ է փնտրել գրողն իր պատմվածքների, վիպակների ու վեպերի բնական մարդկանց, որոնք եղել ու միշտ մաքուր են մնացել, չեն աղճատվել ու հաշմվել ոչ մի պարագայում:

Այլ է Խնձորեսկն ու այլ են նրա մարդիկ. «Այլ էին նրա գիշերներն ու ցերեկները: Խնձորեսկի երկնակամարով անցնող արևն այն արևը չէր, որ անցնում էր այս կիսագնդով ու ընկնում մյուս կիսագունդը: Ոչ էլ լուսնյակն էր նույնը: Դրանք միայն Խնձորեսկի արևն ու լուսինն էին, որ դուրս գալով ձախակողմյան ձորերի խորխորատներից, գնում, աջակողմում մտնում էին Մթնածորի այրերը: Այլ էին նաև մայր Խնձորեսկի մարդիկ, այնքան այլ, որ եթե հին Խնձորեսկից մեկին շատ հեռու մի տեղ ինչ-որ առիթով ինչ-որ մեկը հարցնեք, թե ո՞վ ես, ի՞նչ մարդ ես, նա կպատասխաներ. «Խնձորեսկցի եմ»: Եվ այդ հեռավոր տեղի մարդը պիտի հասկանար, թե դա ինչ է նշանակում»³:

Ավագ սերնդի ընթերցողները լավ են հիշում Ս. Այվազյանի «Խիդճը» ժողովածուն, որը թարմ շունչ էր 1950-ականների վերջերի մեր գրական կյանքում:

«Անավարտ գորգը» (1947) և «Խորածորցիք» (1951) պատմվածքների ժողովածուներից հետո, որոնք ակնհայտորեն իրենց վրա կրում էին ժամանակի ընդգծված ազդեցությունը, «Խիդճը» ժողովածուն բոլորովին նոր որակ էր ոչ միայն գրողի, այլև նոր շրջափուլի գրականության մեջ: Ժողովածուի պատմվածքներից յուրաքանչյուրը մի հրաշալի և ինքնատիպ պատում է գրողի հայրենակիցների մասին, որոնց Ս. Այվազյանը հրաշալի գիտեր, ճանաչում էր մանկության տարիներից: Ահա Շափաղաթ պապը, ով զոհված որդիների հիշատակը հավերժացնում է աղբյուր-հուշարձաններով, Փրթոսի ընկուզենու ստվերում ամեն իրիկնամուտի գրուցող ծերունիները, որոնց պատմությունները սկիզբ են առնում անհիշելի ժամանակներից ու հասնում մինչև խորհրդայնացման ու քաղաքացիական կռիվների, Մեծ հայրենականի օրերը, ներկան կապում անցյալի հետ: Ահա Սուկլունց Լևոնը, Փանդունց Լալազարը, բրուտ Բախշին, Շիլ Շմվոնը և ուրիշներ՝ տարիների կենսափորձով իմաստնացած, հազար ու մի հոգսի ու ցավի տեր մարդիկ, ընդգծված անհատականություններ, ովքեր ընդհանրացնում են ժամանակի համապատկերը:

---

² Այվազյան ս., Կա և հետմահու կյանք, Եր., «Հայաստան» հրատ., 1972, էջ 88:

³ Այվազյան Ս., Խնձորեսկ, Եր., «Հայաստան» հրատ., 1982, էջ 12:

Ս. Այվազյանի բոլոր ստեղծագործությունների հերոսներն ունեն իրենց նախատիպերը, և հենց այդտեղ պետք է փնտրել այդ գործերի յուրահատկությունները: Մտացածին ոչ մի պատմություն չկա Ս. Այվազյանի պատմվածքներում ու մեծ կտավի ստեղծագործություններում, որոնք նվիրված են հայրենի բնաշխարհին և նրա մարդկանց, ինչը, սակայն, հիմք չի կարող հանդիսանալ նրան «գյուղագիր» անվանելու համար: Բացարձակապես նշանակություն չունի այն, որ գրողը պատմում է գյուղի ու նրա մարդկանց մասին, խոսում նրանց հոգսերից ու ցավերից: Գլխավորն այն է, որ հեղինակը փնտրում ու գտնում է բնական մարդուն: Նրա ստեղծագործություններում արագորեն իրար են հաջորդում օրերն ու տարիները, օրերի ու տարիների հետ փոխվում են դեպքերն ու մարդիկ, և գրողը կարողանում է ժամանակի հարահոսի մեջ որսալ ամենակարևորը, մարդու համար ամենատիպականն ու բնորոշը:

Հրաշալի վերնագիր է ընտրել գրողն իր պատմվածքների ժողովածուի համար՝ «Խիղճը», որովհետև այնտեղ գետեղված յուրաքանչյուր գործ յուրովի մի պատմություն է մարդկային բարձր արժանիքների մասին: Յուրաքանչյուր պատմվածք, լինելով ընդգծված որևէ անհատականության կենսապատումի մի էջ, տարբեր տեսանկյուններից է ներկայացնում մարդկանց, որոնք խիղճ ունեն Աստծո ամեն մի շնչավոր արարածի հանդեպ: Խիղճ և ոչ թե խղճահարություն, կարեկցանք և ոչ թե խեղճություն, որը յուրահատուկ չէ խնձորեսկցիներին: Ուժի ու մտքի պաշտամունք կա Ս. Այվազյանի հերոսների մեջ, որը գենետիկորեն անցնում է սերնդեսերունդ, դառնում հավատամք: Զինագործը պետք է հմուտ լինի իր գործում, և նրա պատրաստած զենքը պետք է միայն թշնամուն հարվածելու համար լինի, բրուտը պետք է արվեստի այնպիսի գործեր ստեղծի, որ տասնամյակներ, անգամ հարյուրամյակներ հետո էլ մարդիկ իմանան, որ դրանք ստեղծելու տարին բարենպաստ ու բերքառատ է եղել, պայտառը պետք է կարողանա այնպես ոլորել եզան վիզը, որ նա հլու ու հնազանդ ենթարկվի իրեն: Այդպիսին են Ս. Այվազյանի հերոսները:

Քիչ գրողներ կան, որոնց ստեղծագործությունները կարելի է ճանաչել առանց հեղինակի ստորագրության: Մա վերաբերում է նաև Ս. Այվազյանի պատմվածքներին, ինչը վաղուց է նկատվել գրականագետների կողմից: Ահա թե ինչ է գրում Ս. Մարինյանը Ս. Այվազյանի «Տուր ձեռքդ, կյանք» վիպակի՝ տպագրության երաշխավորելու համար գրված գրախոսականում. «Առանց ընդհանուր խորագրի, առանց հեղինակի անվան հիշատակության մի թղթապանակ՝ բոլորովին էլ ոչ խնամքով մեքենագրված արձակ էջերի պարունակությամբ: Բայց եթե նույնիսկ այստեղ չլինեք մամուլում տպագրված «Վերջին օրը» պատմվածքը, գրական ինքնատիպությունը կռահող աչքը չէր կարող չգուշակել, որ այդ էջերի

հեղինակը պատկերավորման իր յուրահատկություններով, ոճի առանձնահատկությամբ և կյանքի իր ընկալմամբ ոչ այլ ոք է, քան պատմվածքների տաղանդավոր հեղինակ Սուրեն Այվազյանը: Այդ արդեն գրողի համար լուրջ արժանիք է, յուրաքանչյուր գրողի համար ցանկալի նպատակ, որին, ի դեպ, Ս. Այվազյանը հասել է ոչ այնքան գրական մաքառման ճանապարհով, որքան գրողի իր բնածին շնորհքով: Սոսկ գրական ազդեցությամբ կարելի է արդյոք հասնել այնպիսի բնականության, այնպիսի թրթռուն անկեղծության, ինչպիսին առկա է «Տուր ձեռքդ, կյանք» վիպակում»⁴:

1955 թվականին լույս տեսավ «Լեռնցիներ» վեպը, այնուհետև հաջորդեցին «Տուր ձեռքդ, կյանք» (1962), «Բարի առավոտ» (1964), «Ճակատագիրն հայոց» (1966), «Կա ու հետմահու կյանք» (1971), «Առավոտը լուսո» (1976), «Խնձորեսկ» (1982), «Ասուր, հեյ, Ասուր» (1985) վիպակներն ու վեպերը և «Գարունս ձյունների տակ» (1972) մանրապատումները:

Ս. Մարինյանը Ս. Այվազյանի ամենաբերրոջ հատկությունը համարում է անկեղծությունը, որը յուրահատուկ է ոչ միայն նրա կողմից գրախոսված «Տուր ձեռքդ, կյանք» վիպակին, այլև խորհրդայնացման, քաղաքացիական կռիվների և 1960-ական թթ իրադարձությունների նվիրված ստեղծագործություններին. «Նկարագրվող ժամանակաշրջանի իրադարձությունների և կյանքում կատարվող տեղաշարժերի մասին շատ է գրվել մեր գրականության մեջ, բայց քչերն են կարողանում պահպանել չափի զգացումը ու ճշմարտացին: Ումանց երկերում ուղղակի այն պատկերն է ստացվում, թե սովետական կարգերի հաստատման հենց առաջին օրը կյանքը արմատապես փոխվում է և ստեղծվում է սոցիալական բարեկեցության և իրավունքի մի կատարյալ ներդաշնակություն: Այդ ճիշտ չէ, այդպիսի ուռա-ազիտացիա մեզ պետք չէ: Ա. Այվազյանն այս բնագավառում ամենաճշմարտացին է, և այստեղ առկա է գրողի անկեղծության զգացումը»⁵:

Իրոք, Այվազյանը մեծ ուշադրություն է հատկացնում այդ տարիների նախադեպը չունեցող զարգացումների ոլորապտույտում հայտնված իր հերոսների ծանր ու ողբերգական ապրումներին, նրանց ներաշխարհում կատարվող փոփոխություններին: Եվ հատկանշական է, որ 1960-ական թվականներից հետո գրված ստեղծագործություններում չկան ընդգծված բացասական ու դրական կերպարներ, ինչը խիստ բնորոշ է այդ տարիների գրականությանը: Գրողը միշտ ձգտում է մարդու մեջ հայտնաբերել

---

⁴ Մարինյան Ս., Հայոց գրականության երկու դարը, «Զանգակ» հրատ., 2004, էջ 258:

⁵ Նույն տեղում, էջ 259:

մարդկայինը և նրան բնութագրել հենց այդ դիրքորոշմամբ. Գավառական Օաղկոտն քաղաքում բոլորը շատ լավ են ճանաչում Շափաղյանին («Բարի առավոտ»), որը հայտնի է իր անհաշտ բնավորությամբ, անթիվ մատնագրերով: Նրա կերպարում անգամ Ս. Այվազյանը ինչ-ինչ դրական հատկանիշներ է տեսնում, մարդկային ինչ-որ դրական գծեր, որոնք ավելի ընդգծված կլինեին, եթե ժամանակներն այլ լինեին:

Գրողի կարապի երգը եղավ «Խնձորեսկ» վեպը, որը լույս տեսավ նրա մահվանից հետո: Վեպը պատմական քրոնիկոնի լավագույն օրինակներից մեկն է նորագույն շրջանի մեր գրականության մեջ: Ինքնակենսագրական հավաստի փաստերի հենքի վրա, գրողը ներկայացնում է իր ծննդավայրի և նրա մարդկանց կյանքը նախախորհրդային, խորհրդային, խորհրդայնացման ու քաղաքացիական կռիվների տարիներին: Վեպի երկրորդ հատորը պետք է նվիրված լիներ Մեծ հայրենականի ու ետպատերազմյան տարիների իրադարձություններին, պետք է լավագույնս ներկայացնեք գրողին ու հանդիսանար նրա ստեղծագործական ճանապարհի հանրագումարը:

Քննադատությունը «Խնձորեսկը» բնութագրեց որպես «ստեղծագործական նվաճում», «գեղարվեստական ճշմարիտ հայտնություն», համեմատեց Ա. Բակունցի «Կյորեսի», Ս. Խանգաղյանի «Մատյան եղելությանց» վիպակների հետ, որակեց որպես «հայրենի բնաշխարհի ու նրա մարդկանց ինքնատիպ համայնապատկեր՝ իբրև որդիական անչափելի սիրո առհավատյալ ու բարի օրհնություն»:

Վեպում հեղինակը ընթերցողին տանում՝ դեպի դարերի խորքը, փորձում ցույց տալ, թե որն է Խնձորեսկի ու խնձորեսկցու յուրահատկությունը. «Եկեք այս մացառների մեջ կորչող ճանապարհով ձեզ տանեմ այն Խնձորեսկը, որ հիմա չկա, բայց դեռ ապրում է իմ հիշողության մեջ: Գնանք, կենդանացնեմ ձեզ համար, որ տեսնեք դուք էլ և ուրիշներին պատմեք, որ նա գոնե հիշողությունների մեջ միշտ կենդանի մնա: Ոչ նրա համար, որ դրա կարիքն զգում է մեռած Խնձորեսկը, այլ որ մենք՝ ապրողներս ենք զգում, և դա պետք է մեզանից հետո ապրողներին»⁶:

Ս. Այվազյանի ստեղծագործության մեջ ծանրակշիռ տեղ են գրավում պատմական անցյալի թեմայով գրված «Ճակատագիրն հայոց» և «Առավոտ լուսո» վեպերը, որոնք նվիրված էին 18-րդ և 19-րդ դարերի առաջին տասնամյակներում Հայաստանում տեղի ունեցած իրադարձություններին:

Երկու վեպերի առանցքում հայ ժողովրդի քաղաքական կողմնորոշման խնդիրն է, որը խիստ արդիական է նաև մեր օրերում:

---

⁶ Այվազյան Ս. Խնձորեսկ, Եր., «Սով. գրող» հրատ., 1982, էջ 9:

«Ճակատագիրն հայոց»-ը նվիրված է Իսրայել Օրու գործունեությանը, եվրոպական մի շարք երկրներում նրա դեգերումներին, այս համապատկերում՝ 18-րդ դարակգրին Հայաստանում տեղի ունեցած ողբերգական իրադարձություններին, ազգային-ազատագրական շարժումներին: «Առավոտ լուսո» վեպը թեմատիկ ու ժամանակագրական առումներով «Ճակատագիրն հայոցի» շարունակությունն է՝ նվիրված Խ. Աբովյանի գործունեությանը: Երկու վեպերում էլ հեղինակը հաստատակամորեն առաջնային է համարում ռուսական կողմնորոշումը՝ Իսրայել Օրու և Խ. Աբովյանի գործունեությամբ բացահայտելով եվրոպական դիվանագիտության կեղծ ժողովրդավարությունը, երկդիմի քաղաքականությունը:

Երկու վեպերում էլ «Ս. Այվազյանի գեղարվեստական պատմահայեցության մեջ բացարձակ արժեքի կշիռ է ստանում հայ ժողովրդի ազգային արժանապատվության գերխնդիրը»⁷, որը լավագույն ներկայացուցիչներից մեկն է, ով գրականությունն բերեց մի ուրույն աշխարհ՝ իր անկրկնելի գույներով ու երանգներով: Հատկապես ուշագրավ են նրա փոքր կտավի ստեղծագործությունները՝ պատմվածքներն ու մանրապատումները, որոնք ողողված են պայծառ գույներով ու ջերմ թրթիռներով: Բնական մարդու անհագ կարող կա այդ ստեղծագործություններում: Մարդու մեջ մարդկայինը, գեղեցիկն ու վեհը տեսնելու կարող:

Եզրակացություն

1. Սուրեն Այվազյանի գեղարվեստական արձակը նորագույն շրջանի հայ գրականության ուշագրավ էջերից է և աչքի է ընկնում հոգեբանական նուրբ ներթափանցումներով, պատումի անպաճույճ ոճով, լեզվամտածողության յուրովի դրսևորումներով: Նրա պատմվածքների, վիպակների, վեպերի հերոսները ներկայացված են տարածաժամանակային տարբեր հարթություններում՝ 18-րդ դարի խառնակ, «Ճանապարհն հայոցի» տենդագին որոնումների, նախախորհրդային Հայաստանում, տնտեսական վերականգնման, հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակներ: Այդ ստեղծագործություններում թեպետ գործողությունները ծավալվում են տարածական տարբեր հարթություններում, սակայն դրանց ավագանը Ջանգեզուրն է, որը մեծ հաշվով ամբողջացնում է Հայաստանի մանրակերտը:

---

⁷ Արզումանյան Ս. Սովետահայ վեպը, Գ. 3, Եր., «Սովետական գրող», հրատ., 1986, էջ 348:

2. Ծննդավայրի մարդիկ, նրա անկրկնելի գույներն ու բույրերը ոգևորության ու սրտաբուխ ներշնչանքի մշտաբուխ աղբյուր են եղել Ս. Այվազյանի համար: Խնձորեսկի բնության մեջ է փնտրել գրողն իր պատմվածքների, վիպակների ու վեպերի հերոսներին՝ բնական մարդկանց, որոնք եղել ու միշտ մաքուր են մնացել հասարակության և հատկապես՝ իրենց խղճի առջև:
3. Ս. Այվազյանի պատմվածքների, վիպակների հերոսներն ունեն իրենց նախաստիպերը, որոնց հեղինակը հրաշալի գիտեր, ճանաչում էր մանկության տարիները: Նրանք տարիների կենսափորձով իմաստնացած, հազար ու մի հոգսի ու ցավի տեր մարդիկ են, ընդգծված անհատականություններ, որոնք ընդհանրացնում են ժամանակի համապատկերը: Մտացածին ոչ մի պատմություն չկա Ս. Այվազյանի պատմվածքներում, վիպակներում, և գրողի համար ամենաբնորոշն այն է, որ կարողանում է գտնել այդ մարդկանց համար ամենաբնորոշն ու տիպականը և գեղարվեստականացնել մեծ վարպետությամբ:
4. Վերջապես անտարակույս է ճիշտ ժամանակն է, որ Ս. Այվազյանի գրական հարուստ ժառանգությունն արժանանա գրականագիտական հիմնավոր, համակարգված քննության:

Օգտագործված գրականություն

1. Այվազյան Ս., Կա և հետմահու կյանք, Եր., «Հայաստան» հրատ., 1972:
2. Այվազյան Ս., Խնձորեսկ, Եր., «Հայաստան» հրատ., 1982:
3. Արզումանյան Ս. Սովետահայ վեպը, Գ. 3, Եր., «Սովետական գրող», հրատ., 1986:
4. Մարինյան Ս., Հայոց գրականության երկու դարը, «Զանգակ» հրատ., 2004

Мартин Гилявян

Творческий плодотворный путь

Заключение

Ключевые слова и выражения: Рассказ, новелла, роман, Хндзореск, уникальный мир, неповторимые цвета, оригинальное повествование.

1. Художественная проза Сурена Айвазяна является одной из выдающихся страниц армянской литературы новейшего периода и отличается тонкой психологической проникновенностью, незамысловатым стилем

повествования, уникальными проявлениями языкового мышления. Герои его рассказов, новелл и романов представлены в разных измерениях пространства и времени: хаос 18 века, лихорадочные поиски «Дороги в Армению», досоветская Армения, экономический подъем, времена Великой Отечественной Войны. В этих произведениях, хотя действия происходят в разных пространственных измерениях, их основой является Зангезур, что в целом дополняет миниатюру Армении.

2. Люди его родного края, его неповторимые краски и ароматы всегда были источником энтузиазма и сердечного вдохновения для С. Айвазяна. Именно в Хндзореской природе писатель искал героев своих рассказов, новелл и романов- естественных людей, которые были и всегда оставались чистыми перед обществом и особенно перед своей совестью.

3. У героев рассказов и романов Айвазяна есть свои прототипы, которых автор очень хорошо знал, знал с детских лет. Это мудрые люди с многолетним жизненным опытом, люди с тысячей и одной заботой и болью, сильные личности, обобщающие панораму времени. В рассказах и романах Айвазяна нет выдуманного сюжета, а самое характерное для писателя то, что он умеет найти то, что характерно и типично для этих людей, и с большим искусством сделать это художественным.

4. Наконец, бесспорно – настало время для всестороннего и систематического изучения богатого литературного наследия Айвазяна в литературоведении.

Martin Gilavyan

Creative productive way

Conclusion

Key words and expressions: Story, novelette, novel, Khndzoresk, unique world, unrepeatable colors, original narrative.

1. Suren Ayvazyan's fiction is one of the remarkable pages of Armenian Modern literature of the latest period and stands out for its subtle psychological penetrations, uncomplicated style of narration, unique manifestations of language thinking.

The heroes of his stories, novelettes and novels are presented in different dimensions of space and time: the chaos of the 18th century, the times of the feverish search for "The Armenian Road", pre-Soviet Armenia, economic recovery, and the Great Patriotic War. In those works, although the actions take place in different spatial dimensions, their basin is Zangezour, which apparently completes the miniature of Armenia.

2. For S. Ayvazyan, the people of his birthplace, its unique colors and aromas were a constant source of enthusiasm and heartfelt inspiration. In the nature of Khndzoresk, the writer searched for the heroes of his stories, novelettes and novels - natural people who were and always remained pure before society and especially before their conscience.
3. The heroes of Ayvazyan's stories and novels have their own prototypes, which the author knew very well and knew in his childhood. They are wise people with years of life experience, people with a thousand and one worries and pains, prominent personalities that generalize the image of time. There is no imaginary story in Ayvazyan's short stories and novels, and the most characteristic thing for a writer is that he is able to find what is distinctive and typical for these people and to make it fictional with great skills.
4. Finally, there is no doubt that it is the right time for S. Ayvazyan's rich literary legacy should be thoroughly and systematically examined in literary studies.

Խմբագրություն է ուղարկվել 10. 01. 2023թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 25.10.2023թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 13.03.2023թ.